

NYE REPRODUKSJONSTEKNOLOGIER OG "DET BIOLOGISKE PRINSIPP".

I tillegg til at nye reproduksjonsteknologier utfordrer dominerende oppfatninger om unnfangelse og foreldreskap, setter teknologiene også det biologiske prinsipp - slik vi kjenner det fra juridiske og faglige argumenter - i spill. Derfor er det interessant å registrere hvordan det biologiske prinsipp og biologiens betydning innen deler av det norske lovverket mangler en konsistent argumentasjon. Artikkelen adresserer variasjonen i hvordan det biologiske prinsipp gis betydning i henholdsvis barnekonvensjonen, Prop. 105L (2012-2013) Endringer i barnelova (farskap og morskap), bioteknologiloven og barneloven. Variasjonen trer tydelig fram når man diskuterer prinsippet i lys av de nye reproduksjonsteknologiene.

Nøkkelord: nye reproduksjonsteknologier, det biologiske prinsipp, foreldreskap, etiske utfordringer.

Denne artikkelen omhandler den tilsynelatende inkonsistensen som eksisterer innen deler av lovverket når det gjelder argumenter knyttet til det biologiske prinsipp.ⁱ Nye reproduksjonsteknologier som sæddonasjon, eggdonasjonⁱⁱ, surrogatiⁱⁱⁱ og transpersoner^{iv} som blir foreldre, medvirker til å tydeliggjøre inkonsistensen og at det bør stilles spørsmål ved hvordan eksisterende lovverk omtaler dette prinsippet.

Det biologiske prinsipp ulike vekting i en rekke lovverk og det paradoksale i at biologiens betydning i enkelte sammenhenger påpekes som svært betydningsfull, mens den i andre sammenhenger sterkt nedtones, er også tidligere problematisert og diskutert (se bl.a. Stiklestad 2007; Hagen og Rønbeck 2011). I følge Hagen og Rønbeck (2011) har det biologiske prinsipp en tydelig forankring i norsk lov og rettspraksis. I Barnekonvensjonen (FN's

konvensjon for barns rettigheter av 20. november 1989 [barnekonvensjonen]) legges det vekt på at barn vanligvis har det best hos sine foreldre, noe som har medvirket til at barns kontakt med biologisk opphav "tillegges svært stor betydning når forvaltningsorgan eller domstol skal ta avgjørelser om hva som er til barns beste" (Hagen og Rønbeck, 2011:495).

De nye reproduksjonsteknologiene styrker mulighetene for å få barn, noe vi registrerer mellom annet ved det økende antall barn som unnfanges og fødes ved hjelp av ulike surrogatpraksiser (se bl.a. Andersen 2013). Dette betyr at det i større grad nå enn tidligere bør rettes oppmerksomhet på forholdet mellom lovverk, det biologiske prinsipp og foreldreskap. Følgende tre eksempler – eller scenarier - indikerer hvordan nye reproduksjonsteknologier medvirker til å utfordre det biologiske prinsipp;

Vi kan tenke oss tilfelle der et norsk par har reist til utlandet for å få barn ved hjelp av surrogatmor. Far er biologisk far til barnet. Når de kommer hjem, mørklegges det at "mor" ikke er biologisk mor. Etter surrogatlandets rett er hun også mor. I Norge vil hun ikke godkjennes som mor uten adopsjon, men da ingenting om biologien har kommet frem overfor norske myndigheter, har også "mor" fått alle papirer i orden fra norske myndigheter. Når paret etter en tid skilles, trekker far fram sitt biologiske trumfkort; alle norske papirer er basert på uriktige opplysninger og den sosiale mor er ikke biologisk mor. I en slik sak vil trolig den sosiale mor, som ofte vil være den primære omsorgspersonen, få en vanskelig sak hvis hun ønsker omsorg for eller samvær med barnet (Hagen og Rønbeck 2011:499).

Og videre:

En transperson som er biologisk far gjennomgår en kjønnsendrende operasjon til kvinne. Hva vil det kunne bety med tanke på det biologiske prinsipp og farskapet?

En transperson som ikke har foretatt en kjønnskongerterende operasjon (ikke fjernet eggstokker og ovarium) blir gravid og føder et barn, er da vedkommende barnets biologiske mor eller biologiske far? Hva vil i så fall det kunne bety i forståelsen og anvendelsen av det biologiske prinsipp?

Videre i artikkelen redegjør jeg først for hva nye reproduksjonsteknologier handler om. Deretter presenterer jeg det biologiske prinsipp slik det framstår i diverse lovverk, for til slutt å diskutere eksisterende rettsregler og den inkonsistente argumentasjon om biologiens betydning. Avslutningsvis peker jeg på noen etiske problemstillinger knyttet til de nye reproduksjonsteknologiernes plass i kulturen.

Nye reproduksjonsteknologier - hva handler det om?

Nye reproduksjonsteknologier ble introdusert og grep for alvor inn i kulturen da det første "prøverørsbarnet" ble unnfanget på slutten av 1970 tallet. I boken *After Nature* (1992) er Marilyn Strathern's hovedpoeng at vi nå har passert eller befinder oss bortenfor naturen. Dette forklarer hun blant annet med hvordan disse teknologiene overtrer (transgress) skillet/krysser grenser mellom dominerende oppfatninger av hva som er natur og hva som er kultur.

Reproduksjon sees gjerne som en naturlig, biologisk prosess, sterkt forankret i sosiale institusjoner som familie og slektskap hvor vi er bundet sammen av blodsband – altså genetisk

og biologisk sammenbundet (Howell 2001b; Howell og Melhuus 2001;). Dette peker på ideer om en opphavsideologi, hvor biologiske og genetiske relasjoner tillegges en egen verdi, nærmest uavhengig av sosiale relasjoner (Svendsen 2001; Spilker 2007). Man skal heller ikke langt tilbake i tid før den eneste "naturlige" måten å unnfange barn på handlet om heteroseksualitetens tradisjonelle erfaringskategori, nemlig samleiet mellom en kvinne og en mann. Fortsatt er dette den vanligste måten barn unnfanges på, men nye reproduksjonsteknologier rokker ved "naturligheten" i dette og derved kulturens dominerende etiske, normative og juridiske oppfatninger. Stacey (1998) gir følgende eksempel på hvordan de nye teknologiene utfordrer eksisterende oppfatninger om bl.a. biologi, legalitet og foreldreskap. Hun skriver:

An ovum from one woman is fertilized with donor sperm and then extracted and implanted in her lover's uterus. The practical and legal consequences of this still 'nascent' practice have not yet been tested, but the irony of deploying technology to assert a biological, and thereby a legal, social, and emotional claim to maternal and family status throws the contemporary instability of all relevant categories – biology, technology, nature, culture, maternity, family – into bold relief (1998:121).

Reproduksjonsteknologier er en relativ ny anordning hvor vi ennå ikke overskuer hva som vil kunne skje i framtiden. Kjensgjerningen av at seksualitet ikke nødvendigvis lenger har noe å gjøre med reproduksjon, viser hvordan teknologien har medvirket til å oppløse ikke bare reproduksjonsprosessen, men også kroppens og seksualitetens manifestasjoner. Reproduksjon kan med andre ord skje utenfor den fysiske kroppen og uten den heteroseksuelle kjønnsakten. At menn og kvinner nå har mulighet til å unnfange barn og bli

foreldre selv om dette biologisk eller genetisk sett ikke lar seg gjøre indikerer hvordan; "Nature is no longer the solid basis it used to be in our understanding. Culture has entangled itself into it from different sides and distorted the concept of 'pure nature'" (Lie 2002:395). Teknologiene opphever dominerende motsetninger mellom fertilitet og sterilitet; den sterile kan bli fertil og ulike surrogatpraksiser vil kunne oppstå, noe følgende er et eksempel på;

Surrogatmor befruktes med egne egg og donorsæd (såkalt tradisjonell surrogati), surrogatmor befruktes med donoregg og donorsæd fra en donorbank, surrogatmor befruktes med intenderte foreldres egg og/eller sæd (såkalt gestasjonell surrogati) (Andersen 2013:38).

De ulike måtene surrogati utføres på, utfordrer her dominerende oppfatninger om foreldreskap og da i særlig grad oppfatninger om morskap og hvem som *egentlig* er barnets mor. I juridisk sammenheng er mor den som føder barnet, men uten at hun nødvendigvis er den genetiske moren (§2 i Lov av 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre [barneloven]).

Men i tillegg til å utfordre våre dominerende oppfatninger om kjønn og foreldreskap, vil nye reproduksjonsteknologier også kunne medvirke til en økende kommersialisering og handel både med sæd, egg og barn. Mens gestasjonell surrogati ikke er tillatt i Norge,^v vet vi at det på verdensbasis er en voksende industri i land som for eksempel Storbritannia, India, Israel, Canada og USA. I følge Thompson (2005) finnes det to ulike former for surrogati; kommersiell surrogati og altruistisk surrogati. Den førstnevnte innebærer en økonomisk transaksjon mellom partene, mens den sistnevnte innebærer at relasjonelle og familiære forpliktelser erstatter den kommersielle økonomiske transaksjonen. Stacey and Davenport (2002) hevder at koplingen mellom kommersialisering og teknologi vil kunne øke tilgangen til

"surrogacy, sperm banks, ovum exchange, genetic screening, gender selection, frozen embryos, and the no-longer-distant specter of human cloning" (2002:357).

Siden en global økonomisk transaksjon bringes inn i bildet, rører surrogati ved det etiske og normative rammeverket knyttet til reproduksjon (Mamo 2007; Teman 2010). Vi registrerer derfor at i tillegg til at teknologiene utfordrer etablerte oppfatninger om biologiens betydning og foreldreskapet, utfordrer de også etiske og moralske oppfatninger knyttet til kommersialisering av reproduksjon og til syvende og sist ideer om mennesket og menneskeverdets ukrenkelige verdi.

Til tross for at kulturelle forventninger tilsier at både kvinner og menn som ikke blir foreldre, heller ikke fullt ut oppfyller meningen med livet (Howell 2001a), er ikke norsk lovgivning i takt med disse forventningene. I følge Rydstrøm (2011) har de nordiske landene utformet et lovverk som har vist særlig interesse i å regulere tilgangen til å unnfange barn. For eksempel har enslige kvinner ikke tilgang til assistert befruktning og homoseksuelle menn ikke tilgang til surrogati.

Det biologiske prinsipp, nye reproduksjonsteknologier og foreldreskap

Det biologiske prinsipp er et sentralt rettsprinsipp innen familie- og barneretten (se bl.a. NOU 2000:12 Barnevernet i Norge; St. meld. nr.29 (2002-2003) Om familien- forpliktende samliv og foreldreskap; NOU 2009:5 Farskap og annen morskap; NOU 2012:5 Bedre beskyttelse av barns utvikling). Prinsippet har betydning for hvilke rettslige bånd som skal eksistere mellom foreldre og barn, og er en juridisk betegnelse som bl.a. bygger på oppfatningen om at barn primært skal vokse opp hos biologiske foreldre. For eksempel forholder barnevernloven med forskrifter (Lov om barneverntjenester av 17.juli 1992 nr. 100) seg ikke til et biologisk, men til

et juridisk foreldreskap etablert etter reglene i barneloven og adopsjonsloven (NOU 2012:5, s. 49).

Retten om at barn primært skal vokse opp hos sine biologiske foreldre finner vi også uttalt i barnekonvensjonens artikkel 7 nr.1. Her står det at et barn fra fødselen av skal "så langt det er mulig, ha rett til å kjenne sine foreldre og få omsorg fra dem". I følge Lassen og Stang (2012) er "så langt det er mulig" et strengt vilkår som innebærer at det skal svært mye til for å nekte barnet sine rettigheter etter denne artikkelen. Ut fra dette vil en kunne hevde at artikkel 7 understreker et av barnekonvensjonens hovedprinsipper, nemlig at barn har det vanligvis best hos sine foreldre (Lassen og Stang 2012). Imidlertid er det interessant å merke at det i barnekonvensjonen ikke defineres eller presiseres hva som ligger i begrepet foreldre – noe som innebærer at begrepet framstår som både vidt og inkluderende. Lassen og Stang (2012) hevder at artikkel 7 i konvensjonen må sees i sammenheng med artikkel 5, hvor foreldre likestilles med "medlemmer av lokalsamfunnet ifølge stedlig skikk, verger eller andre med juridisk ansvar for barnet".

I barneloven benyttes ikke eksplisitt begrepet det biologiske prinsipp. Likevel framheves det i flere av paragrafene betydningen av å ivareta relasjonen mellom biologiske foreldre og barnet. Ser man på tidligere rettspraksis vil man kunne fastslå at det har vært vurdert som positivt at barn kjenner sitt biologiske opphav, og av den grunn må det "derfor kunne hevdes at man har hatt et biologisk prinsipp også i barneloven" (Hagen og Rønbeck 2011:494).

Et sentralt omdreiningspunkt i diskusjoner om nye reproduksjonsteknologier handler om biologiske foreldres rett til anonymitet – det såkalte anonymitetsprinsippet. Denne retten settes opp mot barnas rett til å kjenne sitt biologiske opphav. Siden gestasjonell surrogati ikke er tillatt i Norge, gjelder diskusjonen de barn som er unnfanget ved hjelp av donor. I

bioteknologiloven § 2-7 som omhandler barnets rett til å få opplysninger om sin donor, heter det: "Den som er født etter assistert befruktning ved hjelp av donorsæd har ved fylte 18 år rett til å få opplysninger om sædgivers identitet. Et donorregister skal bistå barnet med dette" (Lov 5. desember 2003 nr. 100 om humanmedisinsk bruk av bioteknologi m.m [bioteknologiloven]). Her tydeliggjøres det at biologi eller det biologiske prinsipp ikke synes å være vesentlig før etter fylte 18 år, og indikerer en mismatch mellom barnekonvensjonens artikkel 7 og bioteknologiloven.

Barneloven om morskap

I barnelovens kapittel 2, §§ 2 og 3 står det i klartekst hvem som juridisk sett er å anse som mor til barnet og hva som regnes som farskap eller medmorskap. Når det gjelder hvem som regnes som barnets mor står det i § 2 følgende: "som mor til barnet skal reknast den kvinna som har fødd barnet. Avtale om å føde eit barn for ei anna kvinne er ikkje bindande".

I Proposisjon 105 L (2012-2013) Endringer i barnelova (farskap og morskap), vises det til at det ikke lenger er nødvendig bare å fastsette farskap – som til nå har vært det gjeldende – men også morskap. Argumentasjonen er at man må se dette i sammenheng med "muligheten for å få barn ved hjelp av avtaler med surrogatmødre i utlandet" (ibid s.36). I tillegg trekkes det fram at det i dag presenteres fødselsattester til folkeregisteret hvor for eksempel en norsk kvinne som ikke har født barnet er oppført som mor, eller hvor det er oppført to menn som foreldre, uten at det er oppgitt hvem av dem som er genetisk far til barnet/barna. Forslaget i Prop. 105L har ført til følgende tilføyelse i barneloven §5, tredje ledd: "Det offentlege skal klargjere kven som er mor til barnet når dette ikkje er kjent." Hvordan dette skal foregå i praksis, vil ifølge Prop. 105L være at Arbeids – og velferdsetaten kan "reise sak om morskap" (s.37, lovfestet i barneloven §29b, nytt tredje ledd).

Prinsippet om at kvinnen som føder barnet regnes som barnets mor, stammer fra så langt tilbake som romerretten og dette prinsippet legges til grunn for etablering av morskap i de fleste land i verden (Prop. 105L, s. 36). Unntak er land som har ordninger som tillater kommersielt surrogati. I henhold til norsk rett har surrogatmødre det juridiske morskapet fra barnets fødsel, og dette forholdet kan kun endres hvis den andre kvinnen adopterer barnet etter fødselen.^{vi} Ved eggdonasjon er den kvinnen som har fått satt inn det befruktede egget, juridisk sett barnets mor dog uten at hun er dets genetiske. Dette indikerer hvordan genetikk og biologi ikke vektlegges særlig betydning når det gjelder nye reproduksjonsteknologier.

Barneloven om farskap/medmorskap

I barnelovens §3 første ledd står det at "som far til barnet skal reknast den mannen som mora er gift med ved fødselen". Dette kjenner vi som pater est-regelen, en regel som har "sine røtter fra romerretten, og har vært et mønster for lovgivning på familierettens område i de fleste europeiske land" og videre "at regelen har dype røtter i det norske samfunnet og har hatt alminnelig tilslutning her i landet over generasjoner" (Prop. 105L [2012-2013] Endringer i barnelova (farskap og morskap), s.16). Regelen innebærer at morens ektefelle på fødselstidspunktet blir juridisk far til barnet – altså uavhengig av hvorvidt han er genetisk far eller ikke.

I barnelovens §3 bringes også begrepet "medmor" inn, og i andre ledd defineres medmor som følgende: "Som medmor til barnet skal reknast den kvinna som mora er gift med ved fødselen når barnet er avla ved assistert befruktning innafor godkjent helsestell og med kvinna sitt samtykke til befruktinga". Medmor sidestilles i denne paragrafen med far etter pater est-regelen, og heller ikke her vies det biologiske prinsipp særlig oppmerksomhet.

Biologi tillegges altså ikke avgjørende betydning verken når det gjelder farskap eller medmorskap.

Det er grunn til å stille spørsmål om pater est-regelens betydning var større i en historisk periode hvor særlig det økonomiske forsørgeransvaret var mannens i atskillig større grad, enn hva som er gjeldende i dagens samfunn. Fra barnets perspektiv kan imidlertid pater est-regelen være en fordel, all den tid barnets behov for trygghet og juridiske rammer ivaretas. Det er derfor ikke som prinsipp pater-est regelen burde problematiseres, men hvordan det biologiske prinsipp argumenteres for. Nye reproduksjonsteknologier stiller dette forholdet enda skarpere, all den tid vi i dag ser en utvikling hvor eggdonasjon og surrogati oftere enn tidligere utfordrer oss både etisk og juridisk.

I barnelovens §6 står det at både barnet og hver av foreldrene kan reise sak om farskap. Foreldrene kan bare gjøre det dersom de kan legge fram opplysninger som tyder på at en annen kan være far til barnet. I lovens §9 står det videre at en sædgiver ikke kan dømmes til far, med mindre "assistert befruktning er gjort med sæd frå ektemann eller sambuar". Dette innebærer at en donor som ikke er ektemann eller samboer til kvinnen som føder barnet, ikke kan dømmes til far til tross for at han er barnets genetiske opphav. Her registrerer vi at det biologiske prinsipp for enkelte barn som er unnfanget ved hjelp av donorsæd, settes til side. Det er grunn til å anta at dette i de fleste tilfeller vil gjelde barn som vokser opp i familier hvor foreldrekonstellasjonen er mor og medmor.

Hvilke konsekvenser kan inkonsistensen medvirke til?

Oppfatninger om det biologiske prinsipp betydning er som følge av de nye reproduksjonsteknologiene under press. Til syvende og sist handler dette om barnets rettigheter i forhold til hvem som etter loven skal regnes som barnets foreldre. Dette krever

at det biologiske prinsipp og dets betydning både må ryddes i, klargjøres og gjøres konsistent i lovverket.

Sandberg (2003) har et interessant poeng når hun foretar en to-delning av prinsippet. Hun hevder at på den ene siden handler prinsippet om barns rettigheter til å vite om sitt biologiske opphav, på den andre siden gjelder det hvilken betydning prinsippet har for foreldrenes omsorgsutøvelse og ivaretagelse av barnets beste. Disse to perspektivene gir grunnlag for å stille spørsmål om hvorvidt biologi og omsorgsutøvelse nødvendigvis henger sammen. Forskning så langt viser at dette i mange tilfelle ikke sammenfaller (se for eksempel; Hanssen 2007,2012; Howell 2001; Stacey & Biblarz 2001; Stiklestad 2012; Tasker & Golombok 1997; Vanfraussen mfl. 2002; van Gelderen mfl. 2012; Wright 2001; Zhao 2012).

Det er interessant å registrere at det juridiske ansvaret for barn presiseres i en rekke av paragrafene i barneloven uten at omsorgsansvaret nevnes, og likeledes at det biologiske prinsipp indirekte framholdes som svært viktig, uten at det i barneloven eksplisitt står skrevet eller at det gis et meningsinnhold. Sett i lys av dette framstår prinsippet nærmest som et ubegrunnet dogme i loven. Sandbergs (2003) to-delning av prinsippet i et opphavsperspektiv og et omsorgsperspektiv medvirker til å tydeliggjøre det biologiske prinsippets kompleksitet og åpner for at biologiens betydning må forklares; med andre ord *hvorfor* det ansees viktig å kjenne sitt biologiske opphav.

Hvor trer så inkonsistensen i lovverket tydeligst fram? I barnekonvensjonen framheves det også at barn "så langt det er mulig" har rett til å vite hvem som er deres foreldre (artikkel 7). Her gjøres det imidlertid ikke noe skille på hvorvidt barnet er unnfanget på "naturlig" måte, ved hjelp av donor, ved eggdonasjon eller ved surrogati. I Prop. 105L hevdes en rekke steder at det er av vesentlig betydning å kjenne sitt biologisk opphav (Prop. 105L [2012-2013] Endringer i barnelova (farskap og morskap) s. 7, 36-37). I tillegg er det all grunn til å stille

spørsmål om anonymitetsprinsippet i bioteknologiloven - slik det i Norge gjelder for barn unnfanget ved hjelp av donor - bryter med barnekonvensjonens artikkel 7, til tross for at det påpekes at anonymitetsprinsippet tilfredsstiller barnekonvensjonens krav (Hagen og Rønbeck, 2011). Vel nok kan barnet få opplysninger om donor ved fylte 18 år, men da har "barnet" blitt voksent.

I barnekonvensjonens artikkel 1 står følgende: "I denne konvensjonen menes med barn ethvert menneske under 18 år, hvis ikke barnet blir myndig tidligere etter den lovgivning som gjelder for barnet". Det strenge vilkåret i barnekonvensjonen om at *barn* "så langt det er mulig" har rett til å kjenne foreldrene, synes dermed ikke å være tilstrekkelig tatt hensyn til i bioteknologilovens § 2-7. Heller ikke i forarbeidene til loven (Ot.prp.nr.64 2002-2004) synes 18 årsgrensen å diskuteres eller problematiseres. Her knyttes 18 årsgrensen til adopsjonslovens § 12 hvor det står: "Fra barnet er 18 år har det krav på å få opplyst fra departementet hvem de opprinnelige foreldre er" (lov 28. februar 1986 nr. 8 om adopsjon). Ut fra ovenstående kan det synes som om 18 årsgrensen nærmest tas for gitt. Imidlertid påpeker man i forarbeidet til loven at barnet bør kunne informeres før 18-årsalderen om at det er unnfanget ved hjelp av donor, men det endrer ikke det faktum at barnet ikke har tilgang til å få vite hvem donor er før etter fylte 18 år.

Ser vi på barneloven, registrerer vi at ved eggdonasjon og surrogati argumenteres IKKE genetisk tilknytning som viktigst for morskap. Her regnes den som føder barnet som barnets mor, uavhengig av hvorvidt det er den genetiske (surrogati) eller den ikke-genetiske (eggdonasjon) moren som føder barnet. Ved fastsettelse av farskap/medmorskap slår pater est-regelen igjennom, så heller ikke her blir biologisk tilknytning vektlagt som vesentlig. Dette indikerer at pater-est regelen på flere områder framstår som et paradoks med hensyn til det biologiske prinsipp (Stiklestad 2007). Det er også grunn til å stille spørsmål om hvorvidt den

store betydningen pater est-regelen gis både når det gjelder farskap og medmorskap kan ha å gjøre med bevaringen av kjernefamiliekonstellasjonen mor-far-barn-triaden eller mor-mor-barn-triaden, heller enn at det biologiske prinsipp problematiseres som konsekvens av de nye reproduksjonsteknologiene.

Ovenstående viser at det er et manglende samsvar og en inkonsistent argumentasjon mellom ulike lovverk som omhandler det biologiske prinsipp. I barnekonvensjonen og i Prop. 105L (2012-2013) Endringer i barnelova (farskap og morskap), framheves dette prinsippet som betydningsfullt, mens det i bioteknologiloven og barneloven ikke framstår som særlig vesentlig eller til dels både paradoksalt og uklart.

Å tilpasse "gamle" rettsregler til dagens praksiser både har og vil få juridiske, etiske og moralske konsekvenser for det stadig økende antall barn som unnfanges og fødes ved hjelp av de nye reproduksjonsteknologiene. Med utgangspunkt i scenarioer om teknologienes posisjon i framtiden, er det av stor betydning at lovverket som omhandler det biologiske prinsipp, foreldreskap og foreldrerettigheter, samsvarer både med dagens og framtidige praksiser. Dette indikerer at forestillinger om morskap og farskap fra romerrettens tid i liten grad lar seg anvende når vi registrerer hvordan en del barn unnfanges i dag – og hva framtidige praksiser vil kunne være.

Etiske utfordringer

Diskusjonen om nye reproduksjonsteknologier utfordrer imidlertid ikke bare lovverket og jussen. I tillegg utfordrer de oss i spørsmål som gjelder i hvilken grad teknologier bør regulere reproduksjonen, eller med andre ord; hvor mye skal reproduksjonsteknologiene innvirke på vår kanskje mest intime del av livsverdenen? Giddens (2000) hevder at overførselen av gener ved hjelp av disse teknologiene avgjøres av mennesker, og på den måten "brytes det siste

bånd mellom artenes liv og den biologiske evolusjon" (2000: 254). Siden seksualiteten da ikke lenger nødvendigvis henger sammen med reproduksjonen og motsatt, vil et mangfold av mulige variasjoner av foreldreskap kunne oppstå.

I tillegg til at barn vil kunne unnfanges og skapes uten graviditet, vil også kloning kunne være en del av den framtidige reproduksjonen. Mulighetene som ligger i de nye reproduksjonsteknologiene vil derfor komme til å stille oss overfor flere spørsmål både av juridisk og etisk karakter; bør det settes grenser for vitenskapelig/teknologisk innovasjon innen reproduksjon - og genteknologifeltet? Er foreldreskap eller det å bli foreldre en rettighet – nærmest på lik linje med menneskerettighetene? Hvilke juridiske utfordringer vil reproduksjonsteknologiene kunne gi hvis barnekonvensjonens intensjoner – slik de er utformet i dag - skal kunne oppfylles? Dette er spørsmål som kontinuerlig vil måtte være på agendaen, og som det ikke er lett å svare på. Imidlertid vil man ikke kunne reversere den teknologiske utviklingen, de har kommet for å bli og de angår oss alle. De handler om hvordan menneskeliv skal unnfanges, om morskap, farskap og familiekonstituering. Det innebærer at de etiske problemstillingene teknologiene reiser er for betydningsfulle og alvorlige til at de kun skal foregå innenfor et avgrenset fagfelt. Derfor er det viktig at dominerende tanker, ideer og praksiser innen reproduksjonsteknologisk utvikling kontinuerlig løftes fram i offentligheten og ikke kun skjer i laboratorier, i teknologiske miljøer eller i avgrensede fagmiljø. Med mindre disse fagdiskursene utfordres av andre diskurser, kan det medvirke til at vårt lovverk og viktige verdidiskusjoner konstant blir på "etterskudd" og vil måtte justeres, endres og tilpasses naturvitenskapens reproduksjonsteknologiske framskritt.

Noter:

- i I første rekke gjelder det barnekonvensjonen, bioteknologiloven, barneloven og Prop. 105L (2012-2013) Endringer i barnelova (farskap og morskap).
- ii *Eggdonasjon* innebærer at eggceller høstes fra en kvinne og befruktes med sæd fra partneren til mottakerkvinnen, som skal bli mor til barnet. Befruktningen skjer utenfor livmoren. En av de befruktede eggcellene settes deretter inn i livmoren til mottakerkvinnen, som på forhånd har fått behandling med hormoner slik at embryoet kan feste seg i livmorveggen.
- iii *Surrogati* innebærer at en kvinne inngår avtale om å bære fram og føde et barn for et annet par eller en annen person, for deretter å overlate barnet til den andre parten i avtalen. Kvinnen, surrogatmoren, kan være barnets genetiske mor (kalt tradisjonell surrogati), eller hun kan – ved eggdonasjon - være genetisk ubeslektet med barnet (kalt gestasjonell surrogati).
- iv *Transperson* er en person som i mange tilfelle foretar kjønnskongerterende inngrep, enten fra fysisk utseende mann til fysisk utseende kvinne (Mtk), eller det motsatte - fra kvinne til mann (KtM).
- v *Gestasjonell surrogati* foregår via in vitro fertilisering (prøverør) og er ikke tillatt i Norge, mens *tradisjonell surrogati* ikke kan offentlig registreres eller reguleres, siden dette er private avtaler som inngås mellom partene.
- vi Her gjelder vanlige regler for adopsjon; dvs. at man vurderes som egnet til å bli adopsjonsforelder.

Litteratur

Andersen, U.C. (2013). Offerposisjonens paradoks. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 54(1):31-62.

FN's konvensjon for barns rettigheter av 20. november 1989 (*Barnekonvensjonen*).

Giddens, A. (2000). *Modernitet og selvidentitet*. København: Hans Reitzels forlag.

Hagen, T. og Rønbeck, K. (2011). Står det biologiske prinsipp for fall? *Lov og rett*, 50(8): 491-499.

- Hanssen, J. K. (2007). Homoseksuelle foreldre - (U)vanlige familier? Ungdom, unge og voksnes oppveksterfaringer fra familier med homoseksuelle foreldre. *Dansk Sociologi*, 18(3): 9 – 24.
- Hanssen, J. K. (2012). "My Rainbow Family" – Discomfort and the Heteronormative Logics. *Young*, 20(3): 237 – 256.
- Howell, S. (2001a). Self-conscious kinship: Some contested values in Norwegian transnational adoption. I: S. Franklin & S. McKinnon (red.), *Relative Values: Reconfiguring Kinship Studies*. Durham: Duke University.
- Howell, S. (2001b). "En vanlig familie": Utenlandsadopsjon i Norge, et stadig voksende fenomen. I: S. Howell og M. Melhuus (red.), *Blod- tykkere enn vann. Betydninger av slektskap i Norge*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Howell, S. og Melhuus, M. (2001). *Blod- tykkere enn vann. Betydninger av slektskap i Norge*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Lassen, R. og Stang, E. G. (2012). Barns rett til familie og omsorg, særlig om barnevernet. I: N. Høstmælingen, E.S. Kjørholt og K. Sandberg (red.), *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lie, M. (2002). Science as Father? Sex and Gender in the Age of Reproductive Technologies. *European Journal of Women's Studies*, 9, 381-399.
- Lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (*barneloven* med endringer fra 2013).
- Lov 28. februar 1986 nr. 8 om adopsjon (*adopsjonsloven* med endringer fra 2015).
- Lov av 17.juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (*barnevernloven*).
- Lov 5. desember 2003 nr. 100 om humanmedisinsk bruk av bioteknologi m.m. (*bioteknologiloven* med endringer fra 2015).

- Mamo, L. (2007). *Queering Reproduction: Achieving Pregnancy in the Age of Technoscience*.
Durham: Duke University.
- NOU 2000:12. *Barnevernet i Norge*.
- NOU 2009:5. *Farskap og annen morskap*.
- NOU 2012:5. *Bedre beskyttelse av barns utvikling*.
- Ot.prp.nr.64 (2002-2004) *Om lov om medisinsk bruk av bioteknologi m.m.* (bioteknologiloven)
- Prop. 105 L (2012-2013) *Endringer i barnelova (farskap og morskap)*.
- Rydström, J. (2011). *Odd Couples: A History of Gay Marriage in Scandinavia*. Amsterdam:
Aksant.
- Stacey, J. & Biblarz, T. J. (2001). (How) does the sexual orientation of parents matter?
American Sociological Review, 66 (2):159 – 183.
- Sandberg, K. (2003). *Tilbakeføring av barn etter omsorgsovertakelse*. Doktoravhandling,
(dr.jur.) Universitetet i Oslo.
- Spilker, K. (2007). Teknologiske trekanter? Om assistert reproduksjon i et komplisert
normativt landskap. I: T. Annfelt, B. Andersen og A. Bolsø (red.), *Når
heteroseksualiteten må forklare seg*. Trondheim: Tapir.
- Stacey, J. (1998). *Brave New Families. Stories of Domestic Upheaval in Late-Twentieth-Century
America*. Berkley, California: University of California.
- Stacey, J. and Davenport, E. (2002). Queer Families Quack Back. I: D. Richardson and S.
Seidman (red.), *Handbook of Lesbian and Gay Studies*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Stiklestad, S. S. (2007). Det biologiske prinsippets skiftende anvendelse. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 2:
138-150.
- Stiklestad, S. S. (2012). *Planlagte lesbiske familier – kontroverser og kunnskap*. Phd-
avhandling. Trondheim: NTNU.

St. meld. nr.29 (2002-2003). *Om familien - forpliktende samliv og foreldreskap.*

Strathern, M. (1992). *After Nature. English Kinship in the Late Twentieth Century.* Cambridge: Cambridge University Press.

Svendsen, L.H.F. (2001). *Mennesket, moralen og genene. En kritikk av biologismen.* Oslo: Universitetsforlaget.

Tasker, F. & Golombok, S. (1997). *Growing up in a lesbian family.* New York: The Guilford Press.

Teman, E. (2010). *Birthing a Mother. The Surrogate Body and the Pregnant Self.* California: University of California Press.

Thompson. C. (2005). *Making Parents. The Ontological Choreography of Reproductive Technologies.* Cambridge, Massachusetts: MIT Press.

Vanfraussen, K., Ponjaert-Kristoffersen, I. and Brewaeys, A. (2002). What does it mean for youngsters to grow up in a lesbian family created by means of donor insemination? *Journal of Reproduction and Infant Psychology*, 20(4): 237-252.

van Gelderen, L., Bos, H.M.W., Gartrell, N., Hermanns, J. and Perrin, E.C. (2012). Quality of Life of Adolescents Raised from Birth by Lesbian Mothers: The US National Longitudinal Family Study. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 33(1): 1-7.

Wright, J. M. (2001). Aside from one little, tiny detail, we are so incredibly normal: Perspectives of children in lesbian step families. I: M. Bernstein & R. Reimann (red.), *Queer families, queer politics.* New York: Guilford Press.

Zhao, Y. (2012). *Negotiating Differences. Transnational adoption, Norwegianness and Identity Work.* PhD-avhandling 6/2012. Bodø: Universitetet i Nordland.
